

**Çocuk Haklarına
dair Sözleşme**

Dağıtım: Genel
17 Nisan 2013

Özgün dil: İngilizce

Çocuk Hakları Komitesi

Özel sektörün çocuk hakları üzerindeki etkileri konusunda
Devletin yükümlülüklerine ilişkin genel yorum No. 16 (2013) *

* Komite tarafından altmış ikinci oturumunda kabul edilmiştir (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

Bu çeviri Sivil Düşün Programının katkısıyla Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC) tarafından yapılmış ve kontrol edilmiştir.

İçindekiler

		Paragraflar	Sayfa
I.	Giriş ve amaçlar	1–7	3
II.	Kapsam ve uygulama	8–11	4
III.	Sözleşme'nin ticari faaliyetlerle ilgili genel ilkeleri	12–23	5
	A. Ayrımcılığa maruz kalmama hakkı (madde 2)	13–14	5
	B. Çocuğun yüksek yararı (madde 3, paragraf 1)	15–17	6
	C. Yaşam, yaşama ve gelişme hakkı (madde 6)	18–20	6
	D. Çocuğun katılım (kendini ifade etme) hakkı (madde 12)	21–23	7
IV.	Devletin yükümlülüklerinin niteliği ve kapsamı	24–31	8
	A. Genel yükümlülükler	24–25	8
	B. Saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülüğü	26–31	8
V.	Devletin özel bağlamlardaki yükümlülükleri	32–52	10
	A. Çocuk haklarından yararlanılması için hizmet sunumu	33–34	10
	B. Kayıt dışı ekonomi	35–37	11
	C. Çocuk hakları ve iş çevrelerinin küresel faaliyetleri	38–46	11
	D. Uluslararası kuruluşlar	47–48	13
	E. Acil durumlar ve çatışma ortamları	49–52	14
VI.	Uygulama çerçevesi	53–84	15
	A. Yasalar, denetleme mekanizmaları ve uygulamaya ilişkin önlemler	53–65	15
	B. Telafiye dönük önlemler	66–72	17
	C. Politika önlemleri	73–74	19
	D. Eşgüdüm ve izleme önlemleri	75–81	19
	E. Ortak çalışmaya ve farkındalık yaratmaya dönük önlemler	82–84	21
VII.	Yaygınlaştırma	85–86	21

I. Giriş ve amaçlar

1. Çocuk Hakları Komitesi, ticari sektörün çocuk hakları üzerindeki etkilerinin son birkaç on yıl içinde daha da arttığını tespit etmektedir. Bu artan etkinin nedenleri, insan haklarından fiilen yararlanılması üzerinde etkili olan, ekonomilerin ve ticari faaliyetlerin küreselleşmesi, sürmekte olan ademi merkezileşme eğilimleridir. İş yaşamı, toplumların ve ekonomilerin çocuk haklarının yaşama geçirilmesini daha da güçlendirecek yönde ilerlemeleri açısından itici bir güç olabilir; örneğin, teknolojik gelişmelerle, yatırımlarla ve insana yakışır işlerin yaratılmasıyla. Bununla birlikte, çocuk haklarının yaşama geçmesi ekonomik büyümenin otomatik bir sonucu olamayacağı gibi ticari kuruluşlar çocuk haklarını olumsuz biçimde de etkileyebilirler.

2. Devletlerin, ticari faaliyetlerin ve işlemlerin çocuk hakları üzerindeki etkileriyle ilgili yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülükler, Çocuk Haklarına dair Sözleşme'den, çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisiyle ilgili İhtiyari Protokol'den ve çocukların silahlı çatışmalarda yer almalarıyla ilgili İhtiyari Protokol'den kaynaklanır. Söz konusu yükümlülükler, çeşitli konuları kapsar ve bu kapsama belirli gerçekleri yansıtır. Buna göre çocuklar, hem hak sahibi kişilerdir hem de tüketiciler, yasalara göre çalıştırılan kişiler, geleceğin çalışanları ve iş yaşamı önderleri ve ticari faaliyetlerin yürüdüğü topluluk ve çevrelerin üyeleri olarak tüm bu faaliyetlerin paydaşlarıdır. Bu genel yorum, sözü edilen yükümlülükleri netleştirme ve bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi için Devletlerin almaları gereken önlemleri özetleme amacını taşımaktadır.

3. Bu genel yorumun amaçları açısından, iş (ticaret) kesimi, büyüklüğü, sektörü, yeri, sahipliği ve yapısı ne olursa olsun ulusal ve ulus ötesi tüm ticari kuruluşları kapsamaktadır. Genel yorum bunun yanı sıra, çocuk haklarının yaşama geçmesi açısından kritik önem taşıyan hizmetlerin sunumunda rol alan kar amacı gütmeyen kuruluşların yükümlülüklerini de ele almaktadır.

4. Devletlerin, ticari faaliyetler ve işlemler bağlamında çocukların haklarına saygı, bu hakların korunması ve hayata geçirilmesi/uygulanması, bunların sonucu ortaya çıkabilecek ihlallerde ise gerekli telafi ve tazminatın sağlanması açısından yeterli hukuksal ve kurumsal çerçevelere sahip olmaları gerekmektedir. Devletler, bu konuda aşağıdaki hususları dikkate almalıdırlar:

a. Çocukluk, fiziksel, zihinsel, duygusal ve manevi gelişme açısından kendine özgü bir dönemdir ve bu dönemde çocuk haklarının örneğin, şiddete maruz kalma, çocuk işçiliği, güvenli olmayan ürünlerin kullanımı ya da çevresel tehlikeler sonucunda ihlal edilmesi, çocuklar için yaşam boyu süren, telafisi mümkün olmayan, hatta gelecek kuşaklara da aktarılan olumsuz sonuçlara yol açabilir;

b. Çocuklar, siyasal açıdan bakıldığında çoğu durumda sessiz bir kesimi oluşturur ve ilgili bilgilere erişimleri de yoktur. Haklarının gerçekleşmesi açısından, üzerinde pek az etkilerinin olduğu yönetim sistemlerine bağımlı durumdadırlar. Bu nedenle çocukların kendi haklarını etkileyecek yasalara ve politikalara ilişkin kararlarda söz sahibi olmaları güçtür. Devletler, iş yaşamıyla ilgili yasaları ve politikaları belirlerken bunların çocuklar üzerindeki etkilerini yeterince dikkate almayabilirler; bu arada iş sektörü de çocukların haklarını dikkate almaksızın bu alandaki kararlar üzerinde çoğu kez güçlü bir etkiye sahiptirler;

c. Hakları ihlal edilen çocukların, mahkemelerde ya da diğer mekanizmalar aracılığıyla, bu duruma karşı tazminat almaları genellikle güç bir iştir. İş çevreleri söz konusu olduğunda bu durum daha da belirgindir. Çocuklar çoğu durumda hukuksal kimlikten, tazminat mekanizmalarına ilişkin bilgilerden, finansal kaynaklardan ve yeterli hukuksal temsilden yoksundurlar. Dahası, iş çevrelerinin küresel ölçekteki faaliyetlerinde ortaya çıkan olumsuzluklar karşısında tazminat alınması konusu, çocuklar söz konusu olduğunda bir takım özel güçlüklerle karşılaşır.

5. İş çevrelerinin faaliyetleri ve işlemlerinden etkilenebilecek çocuk haklarının kapsadığı alan geniş olduğundan, bu genel yorum Sözleşme'nin ve protokollerinin ilgili her maddesini incelememektedir. Bunun yerine, Devletlere, Sözleşme'nin bir bütün olarak ve iş sektörü gözetilerek uygulanmasına ilişkin bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Bu arada, iş faaliyetlerinin çocuk hakları üzerindeki etkilerinin en fazla öne çıktığı özel bağlamlara odaklanmaktadır. Bu genel yorum, aşağıdaki konularda Devletlere yol göstermeyi amaçlamaktadır:

- a. İş kuruluşlarının faaliyetlerinin ve işlemlerinin çocuk haklarını olumsuz biçimde etkilememesini sağlama;
- b. Ticari kuruluşların çocuk haklarına saygı göstermelerini sağlamaları açısından elverişli ve destekleyici bir ortam yaratılması; bu amaçla bu kuruluşların işlemleri, ürünleri ve hizmetleriyle bağlantılı iş ilişkilerinin ve küresel ölçekteki faaliyetlerinin ele alınması;
- c. Özel bir taraf ya da Devlet aracısı olarak hareket eden herhangi bir ticari kuruluşun faaliyetleri nedeniyle hakları ihlal edilen çocukların gerekli tazminatı almalarının sağlanması.

6. Bu genel yorum, Komite'nin taraf Devletlerin raporları üzerindeki incelemelerinden edindiği deneyimleri ve 2002 yılında gerçekleşen hizmet sunucusu olarak özel sektör konulu genel görüşme gününü esas almaktadır.¹ Genel yorumun kaynakları arasında ayrıca, çocuklar dahil olmak üzere çeşitli paydaşlarla yapılan bölgesel ve uluslararası istişarelerle birlikte 2011 yılından bu yana devam eden kamuoyuna danışma süreçlerinin sonuçları da yer almaktadır.

7. Komite, iş dünyası ve faaliyetleri ile insan hakları arasındaki ilişkiyi konu alan mevcut ve oluşum halindeki uluslararası normların, standartların ve politika rehberliğinin bu genel yorum açısından taşıdığı anlamın bilincindedir. Genel yorum, uluslararası sözleşmelerle tutarlılık taşımaktadır. Bu sözleşmeler arasında, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılması için Acil Eylem Sözleşmesi (1999) ile 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi (1973) de yer almaktadır. Komite, bu genel yorum açısından, belirtilen şu belgelerin taşıdığı önemin de bilincindedir: İnsan Hakları Konseyi tarafından kabul edilen, İş Dünyası ve İnsan Hakları ile ilgili Birleşmiş Milletler "Koru, Saygı Göster ve Telafi Et" Çerçevesi ve Yönlendirici İlkeleri ve ILO'nun Çokuluslu Şirketler ve Sosyal Politika ile ilgili Üç Taraflı İlkeler Bildirgesi. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) Çokuluslu Şirketler için Kılavuzlar, Küresel Anlaşma ve Birleşmiş Milletlerin Çocuklara Yönelik Şiddet, Çocuk Hakları ve İş Yaşamında İlkeler gibi diğer belgeler de Komite açısından yararlı referanslar olarak kullanılmıştır.

II. Kapsam ve uygulama

8. Bu genel yorum asıl olarak Devletlerin Sözleşme ve onun İhtiyari Protokolleri kapsamındaki yükümlülüklerini ele almaktadır. Bu kesişim noktasında, ticari sektörün insan hakları bağlamındaki sorumluluklarıyla ilgili uluslararası bağlayıcılık taşıyan herhangi bir belge bulunmamaktadır. Bununla birlikte Komite, çocukların haklarına saygı kapsamındaki görevlerin ve sorumlulukların pratikte Devletin ve Devletin denetimindeki hizmetlerin ve kurumların ötesine geçerek özel aktörlere ve ticari kuruluşlara da uzandığı görüşündedir. Dolayısıyla, tüm ticari kuruluşlar çocuk haklarıyla ilgili sorumluluklarını yerine getirmeli, Devletler de durumun böyle olmasını sağlamalıdır. Ayrıca, ticari kuruluşlar, Devletlerin Sözleşme ve onun İhtiyari Protokolleri çerçevesinde çocuklara olan sorumluluklarını yerine getirme olanaklarına zarar verici işler yapmamalıdır.

9. Komite, ticari kuruluşların şirket sorumluluğu çerçevesindeki gönüllü girişimlerinin, örneğin sosyal yatırımların, tanıtım-savunu ve kamu politikası

¹ Çocuk Hakları Komitesi, otuz birinci oturum raporu, CRC/C/121, ek II.

çalışmalarının, gönüllülük temelinde davranış kuralları geliştirilmesinin, insani çalışmaların ve diğer kolektif girişimlerin çocuk haklarını daha ileriye götürebileceğini kabul etmektedir. Devletler, çocuk haklarına saygılı ve bu hakları destekleyen bir iş kültürü oluşturulmasında bir araç olarak bu tür gönüllü hareketleri ve girişimleri özendirilmelidir. Bununla birlikte vurgulamak gerekir ki bu gönüllü hareketler ve girişimler, iş yaşamının, Sözleşme ile onun protokolleri doğrultusunda çocuk haklarına saygının gerektirdiği sorumlulukların yerine getirilmesi amacıyla belirli bir düzene bağlanmasına yönelik Devlet girişimlerinin yerini alamaz.

10. Sözleşme ve İhtiyari Protokollerinin iç yapılanmasından, dallarından ya da örgütlenme biçiminden bağımsız olarak Devleti bir bütün olarak ele aldığına akılda tutulması önemlidir. Dahası, yetkilerin, yetki devri ve başkalarına aktarma yoluyla ademi merkezileştirilmesi, Devletin kendi egemenlik alanı içindeki tüm çocuklara karşı yükümlülüklerini yerine getirme bağlamındaki doğrudan sorumluluğunu azaltmaz.

11. Bu genel yorum ilk olarak Devletin ticari faaliyetlerle ilgili yükümlülükleri ile Sözleşme'nin genel ilkeleri arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Daha sonra, Devletin, çocuk hakları ve iş sektörü bağlamındaki yükümlülüklerinin genel mahiyetini ve kapsamını tanımlamaktadır. Bunun ardından, ticari faaliyetlerin çocuk hakları üzerindeki etkilerinin en fazla öne çıktığı bağlamlar gözetilerek yükümlülüklerin kapsamı incelenmektedir. Söz konusu özel bağlamlar arasında, ticari kuruluşların aynı zamanda hizmet sunucusu oldukları, kayıt dışı ekonomideki çocukların etkilendikleri, Devletlerin uluslararası kuruluşlarla birlikte iş yaptıkları ve ticari kuruluşların kendi ülkelerinin dışında, çocuk hakları üzerinde yeterli Devlet koruması bulunmadığı yerlerde faaliyette buldukları durumlar yer almaktadır. Genel yorum, uygulamaya ve yaygınlaştırmaya yönelik genel bir çerçeve özetleyerek son bulmaktadır.

III. Sözleşme'nin ticari faaliyetlerle ilgili genel ilkeleri

12. Çocukların hakları evrensel, bölünemez, birbirine bağımlı ve karşılıklı ilişki içindedir. Komite, ticari faaliyetlerin ve işlemlerin çocuk hakları yaklaşımıyla uyumlu olması açısından Devletçe alınacak tüm kararların ve gerçekleştirilecek girişimlerin temeli olarak Sözleşme çerçevesinde dört genel ilke belirlemiştir.²

A. Ayrımcılığa maruz kalmama hakkı (madde 2)

13. Sözleşme'nin 2. Maddesi, Devletlere kendi yetkileri altında bulunan her çocuğun haklarının "kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik veya sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin" güvence altına alınması ve bu haklara saygı gösterilmesi çağrısında bulunur. Devletler, iş yaşamıyla ilgili her tür yasal düzenlemenin, politikaların ve programların kasıtlı ya da kasıtsız olarak içerik ya da uygulama açısından çocuklara yönelik ayrımcılık yapmamasını sağlamak durumundadır. Buna, örneğin, ana babaların ya da çocuklara bakan kişilerin istihdama girişi ya da engelli çocukların belirli mallara ve hizmetlere erişimi gibi başlıklar da dahildir.

14. Devletlerin genel olarak özel alanda ayrımcılığı önlemeleri, böyle durumların ortaya çıkması halinde de tazminat sağlamaları gerekmektedir. Devletler, ticari faaliyetler bağlamında çocuklara yönelik olarak yapılmış olabilecek ayrımcılığı belirlemek üzere uygun biçimde ayrıştırılmış istatistik veriler ve diğer bilgileri toplamalı, ticari sektördeki ayrımcı uygulamaları izleyip araştırarak mekanizmalar oluşturmalıdır. Devletler ayrıca iş

² Bakınız, Çocuk Hakları Komitesi, çocukların şiddetin her biçiminden masun olma haklarına ilişkin genel yorum No. 13 (2011), Genel Kurul Resmi Kayıtları, Altmış Yedinci Oturum, Ek No. 41 (A/67/41), ek V, paragraf 59.

çevrelerinin ayrımcılıktan korunma hakkına saygı göstermeleri için destekleyici ortamlar yaratacak adımları da atmalıdır. Bu amaçla, medya, pazarlama ve reklam sektörleri dahil olmak üzere ticari sektörde bu hakka ilişkin bilgi ve anlayış yaygınlaştırılmalıdır. Ticari kuruluşlar arasında farkındalık yaratma ve duyarlılaştırma çabaları, başta en güç durumda olanlar olmak üzere tüm çocuklara yönelik ayrımcı tutumların sorgulanmasını ve bunların ortadan kaldırılmasını hedef almalıdır.

B. Çocuğun yüksek yararı (madde 3, paragraf 1)

15. Sözleşme'nin 3. Maddesinin 1. Paragrafı, Devletlerin çocuklara ilişkin tüm girişimlerinde çocuğun yüksek yararının birinci derecede gözetilmesini öngörür. Devletler, çocuklar üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkisi olan ticari faaliyet ve işlemlere ilişkin her tür yasal, idari ve yargısal işlemde bu ilkeyi içselleştirip uygulama yükümlülüğü altındadır. Örneğin, istihdam, vergilendirme, rüşvet, özelleştirme, ulaşım ve diğer genel ekonomik, ticari ya da finansal konular gündeme geldiğinde Devletler, ilgili yasaların ve politikaların geliştirilmesinde çocuğun yüksek yararının merkeze konulmasını sağlamalıdır.

16. Madde 3 paragraf 1 ayrıca bakım koruyucu aile, sağlık, eğitim ve tutukevlerinin idaresi dahil olmak üzere çocuklara herhangi bir biçimde doğrudan hizmet sağlayan özel ya da kamusal sosyal refah organları olarak işlev gören kuruluşlar için de doğrudan uygulanabilir nitelik taşır.

17. Sözleşme ve İhtiyari Protokolleri, çocuğun yüksek yararının değerlendirilmesi ve belirlenmesi için gerekli çerçeveyi sunmaktadır. Çocuğun yüksek yararının birinci derecede gözetilmesi yükümlülüğü, Devletler örneğin kısa vadeli ekonomik mülahazalarla uzun vadeli kalkınma kararları gibi birbiriyle rekabet halindeki önceliklere ağırlık tanırken son derece büyük bir önem kazanır. Devletler, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi hakkına karar alma süreçlerinde nasıl saygılı olunduğunu açıklayabilecek durumda olmalıdırlar; buna, bu mülahazanın diğerlerine göre nasıl ağırlık tanınmış olduğu da dahildir.³

C. Yaşam, yaşama ve gelişme hakkı (madde 6)

18. Sözleşme'nin 6. Maddesi her çocuğun temel yaşam hakkına sahip olduğunu ve Devletlerin çocuğun yaşamasını ve gelişmesini güvence altına alması gerektiğini belirtir. Komite, çocuğun gelişimine ilişkin anlayışını genel uygulama önlemlerine ilişkin 5 sayılı genel yorumunda (2003) belirtmiştir. Buna göre çocuğun gelişimi "çocuğun fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki, psikolojik ve sosyal gelişimini kucaklayan bütünsel bir kavramdır".⁴

19. Ticari işletmelerin faaliyetleri ve işlemleri madde 6'nın gerçekleşmesi üzerinde farklı biçimlerde etkili olabilir. Sözelimi, bu tür faaliyetler sonucunda çevrenin bozulması ve ortaya çıkan kirlenme çocukların sağlık, gıda güvenliği, temiz içme suyu ve sanitasyona erişim haklarını olumsuz yönde etkileyebilir. Arazilerin yatırımcılara satılması ya da kiralanması, yerel nüfusu geçim ve kültürel miras açısından önem taşıyan doğal kaynaklara erişimden yoksun bırakabilir; yerli halklara mensup çocukların hakları bu bağlamda özellikle tehdit altında olabilir.⁵ Sigara, alkol ve yüksek oranda doymuş yağ, yağ asidi, şeker tuz ve katkı maddeleri içeren yiyecek ve içeceklerin çocuklara pazarlanması

⁵ Yerli halklara mensup çocuklar ve sözleşme çerçevesindeki hakları ile ilgili genel yorum No. 11 (2009), Genel Kurul Resmi Kayıtları, Altmış Beşinci Oturum, Ek No. 41 (A/65/41), ek III, paragraf 35.

³ Bakınız, Çocuğun yüksek yararının birinci planda dikkate alınması hakkı (madde 3, paragraf 1) ile ilgili yorum No. 14 (2013), paragraf 6.

⁴ Bakınız, Genel Kurul Resmi Kayıtları, Elli Dokuzuncu Oturum, Ek No. 41 (A/59/41), ek XI, paragraf 12.

sağlıkları üzerinde uzun dönemli etkiler yaratabilir.⁶ İstihdamda yetişkinlerin günde uzun saatler boyunca çalışmaları gerekiyorsa evlerdeki daha büyük yaşlardaki çocuklar, özellikle de kızlar ana babalarının ev ve çocuk bakım işlerini üstlenirler; bu onların eğitim ve oyun haklarını olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, küçük çocukların tek başlarına ya da büyük kardeşlerinin bakımına bırakılmaları, onlara verilen bakımın kalitesini ve daha küçük yaşlardaki çocukların sağlığını etkileyebilir.

20. 6. Maddenin ticari sektör açısından uygulanmasına ilişkin önlemlerin özel durumlara göre uyarlanması gerekecektir ve bu kapsamda reklamcılık ve pazarlama sektörlerinin etkili biçimde düzene bağlanmasını ve izlenmesini ve faaliyetlerin çevre üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesini sağlayacak önlemlere başvurulacaktır. Başta küçük yaşlardakiler olmak üzere çocuk bakımı bağlamında, iş çevrelerinin 6. Maddeye saygılı olması açısından uygun ortamlar yaratacak, örneğin aile dostu işyeri politikaları gibi başka önlemler gerekecektir. Bu tür politikalar, yetişkinlerin günlük çalışma saatlerinin, gelişimlerinin hangi aşamasında olurlarsa olsunlar çocukların yaşama ve gelişimi üzerindeki etkisini hesaba katmalı ve uygun bir ücretle ebeveynlik iznini de kapsamalıdır.⁷

D. Çocuğun katılım (kendini ifade etme) hakkı (madde 12)

21. Sözleşme'nin 12. Maddesi, her çocuğun kendisini etkileyecek konularda görüşlerini serbestçe dile getirme hakkını öngörür. Bunun hemen ardından gelen hak ise, söz konusu görüşlere çocuğun yaşına ve olgunluğuna göre gerekli ağırlığın tanınmasıdır. Devletler, çocukları etkileyebilecek, ticari yaşamla ilgili ulusal ya da yerel ölçekte yasaları ve politikaları oluştururken çocukların görüşlerine düzenli olarak başvurmalıdırlar – genel yorum no. 12 doğrultusunda. Devletler, özellikle, kendi seslerini duyurmada güçlüklerle karşılaşan çocuklara danışmalıdırlar. Seslerini duyurmada güçlüklerle karşılaşan çocuklar arasında azınlıklara ve yerli halklara mensup çocuklar, Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi'nin 4. Maddesinin 3 ve 7. paragraflarında belirtildiği gibi engelli çocuklar⁸ ve benzer biçimde özellikle güç durumda olanlar yer almaktadır. Eğitim ve iş müfettişlikleri gibi, ticari kuruluşların faaliyetlerini düzene bağlamak ve izlemekle görevli hükümet birimleri, bu faaliyetlerden etkilenen çocukların görüşlerine başvurmalıdır. Devletler bunların yanı sıra, iş ve ticaret yaşamıyla ilgili olup önerilmiş politikaların, yasal düzenlemelerin, yönetmeliklerin, bütçelerin ya da diğer idari hususların karara bağlanmasında çocuk hakları etki değerlendirmeleri söz konusuysa bu tür durumlarda da çocukların görüşlerine başvurmalıdırlar.

22. “Çocuğu etkileyecek herhangi bir adli ya da idari kovuşturmada çocuğun dinlenilmesi” özel bir haktır (Sözleşme'nin 12. Maddesinin 2. paragrafı). Ticari kuruluşların yol açtıkları ya da ortaya çıkmasında pay sahibi oldukları çocuk hakları ihlallerinde başvurulmuş yargı süreçleri, uzlaştırma ve hakemlik mekanizmaları da bu kapsamda ele alınmalıdır. 12 sayılı genel yorumda da belirtildiği gibi, çocukların bu süreçlere gönüllülük temelinde katılmalarına izin verilmeli; ayrıca çocuklar doğrudan ya da karar verme süreçlerinin çeşitli yönlerine ilişkin yeterli bilgi ve kavrayışa sahip, çocuklarla çalışma deneyimi olan bir temsilci ya da uygun bir kurul aracılığıyla dolaylı biçimde dinlenilmelidir.

⁶ Bakınız, çocuğun mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişme hakkı ile ilgili genel yorum No. 15 (2013), paragraf 47.

⁷ Bakınız, çeşitli yerlerde erken çocukluk döneminde çocuk haklarının uygulanmasına ilişkin genel yorum No. 7 (2005), Genel Kurul Resmi Kayıtları, Atmış birinci Oturum, Ek No. 41 (A/61/41), ek III.

⁸ Bakınız, engelli çocukların haklarına ilişkin genel yorum No. 9 (2006), Genel Kurul Resmi Kayıtları, Altmış Üçüncü Oturum, Ek No. 41 (A/63/41), ek III.

23. Ticari kuruluşlar; bir çevrede uygulamak istedikleri herhangi bir projeyi hazırlarken bir projeden etkilenebilecek olan, topluluklara danışma durumunda olabilirler. Böyle durumlarda çocukların da görüşlerinin alınması ve bu görüşlerin onları etkileyecek kararlar alınırken gözetilmesi kritik önem taşıyabilir. Devletler bu tür durumlarda ticari kuruluşlara özel yol göstericilik yapmalı, bunu yaparken süreçlerin çocuklar açısından erişilebilir, kapsayıcı ve anlamlı olması, çocukların gelişim halindeki yeteneklerinin ve yüksek yararının her zaman dikkate alınması gerekliliğini vurgulamalıdır. Katılım gönüllülük temelinde olmalı, çocuklara karşı ayrımcılığı sorgulayan, mevcut ayrımcı örüntüleri pekiştirmeyen çocuk dostu ortamlarda gerçekleşmelidir. Bunun mümkün olduğu yerlerde çocuk katılımını kolaylaştırmada yetkin sivil toplum kuruluşları da sürece dahil edilmelidir.

IV. Devletin yükümlülüklerinin niteliği ve kapsamı

A. Genel yükümlülükler

24. Sözleşme çocuklar için bir dizi hak getirmektedir ve bu durum çocukların özel konumu bağlamında Devleti belirli bir düzeyde yükümlülükler altına sokmaktadır. Çocuk haklarına yönelik ihlallere özellikle ağırlık verilmektedir, çünkü bu ihlaller çoğu kez çocuk gelişimi üzerinde ağır ve uzun süreli etkiler yaratmaktadır. Madde 4 Devletlerin Sözleşme'de yer alan hakların yaşama geçirilmesi için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alma yükümlülüğünü belirlemekte ve çocuğun ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi için eldeki kaynakların azami ölçüde tahsisini öngörmektedir.

25. Uluslararası insan hakları hukukunda Devletler için üç tür yükümlülük öngörülmektedir: insan haklarına saygılı olma, bu hakları koruma ve yaşama geçirme.⁹ Burada sonuçla ve davranışla ilgili yükümlülükler söz konusudur. İşlevlerin özel firmalara ya da kar amacı gütmeyen kuruluşlara devredilmiş olması, Devletleri Sözleşme ve İhtiyari Protokolleri kapsamındaki yükümlülüklerinden kurtarmaz. Dolayısıyla, bir Devlet, ticari faaliyetlerin ve işlemlerin çocuklar üzerindeki etkileri bağlamında çocukların haklarına saygıda, bu hakları korumada ve yaşama geçirmede başarısız olursa Sözleşme'nin getirdiği yükümlülüklerini yerine getirmemiş olur. Bu görevlerin kapsamı aşağıda daha ayrıntılı ele alınmaktadır. Uygulama için gerekli çerçeve üzerinde ise VI bölümde durulacaktır.

B. Saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülüğü

1. Saygı gösterme yükümlülüğü

26. Saygı gösterme yükümlülüğü, Devletlerin, çocuk haklarına ilişkin herhangi bir ihlali doğrudan ya da dolaylı biçimde kolaylaştıracak, bu ihlallere yardımcı olacak ya da pekiştirecek işlerden kaçınmaları anlamına gelir. Dahası, Devletlerin, ticari faaliyetler ve işlemler de dahil olmak üzere tüm aktörlerin çocuk haklarına saygılı olmalarını sağlama yükümlülüğü vardır. Bunun gerçekleştirilmesi için, ticari faaliyetlerle ilgili tüm yasal düzenlemelerin, politikaların, idari tasarrufların ve kararların saydam, bilgi temelli olması, bunların çocuk hakları üzerindeki etkilerinin eksiksiz ve sürekli biçimde dikkate alınması gerekir.

27. Saygı gösterme yükümlülüğü aynı zamanda Devletin kendisi ticari faaliyetlerde bulunduğu ya da özel firmalarla iş yaptığındaki çocuk haklarına yönelik ihlallerden kaçınması, bu ihlallere destek olmaması ve göz yumması anlamına gelir. Örneğin Devletler, kamu ihale sözleşmelerinin çocuk haklarına saygıyı taahhüt eden teklif sahipleriyle yapılmasını sağlamalıdır. Güvenlik güçleri dahil olmak üzere Devlet kurum

⁹ Bakınız, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Komitesi, eğitim hakkına ilişkin genel yorum No. 13 (1999), Ekonomik ve Sosyal Konsey Resmi Kayıtları 2000, Ek No. 2 (E/2000/22), ek VI, paragraf 46.

ve kuruluşları çocuk haklarının üçüncü taraflarca ihlaline karışmamalı, bu tür hareketlere göz yummamalıdır. Dahası, Devletler, kamu varlıklarını ve diğer kaynakları çocuk haklarını ihlal eden ticari faaliyetlere yatırmamalıdır.

2. Koruma yükümlülüğü

28. Devletler, Sözleşme'de ve İhtiyari Protokollerinde güvence altına alınan hakların üçüncü taraflarca ihlalini önleme yükümlülüğü altındadır. Bu görev, Devletlerin iş sektörüne ilişkin yükümlülükleri söz konusu olduğunda birinci derecede önem kazanır. Başka bir deyişle, ticari kuruluşların çocuk hakları ihlallerine yol açmamaları veya bu ihlallere katkıda bulunmamaları için gerekli, uygun ve makul her türlü önlemi almalıdır. Bu önlemler, yasa ve yönetmelikler çıkartılmasını, bunların izlenmesini ve yürürlüğe konulmasını ve ticari kuruluşların çocuk hakları üzerinde ne yönden etkili olabileceklerini ortaya koyan bir politikanın belirlenmesini kapsayabilir. Devletler, herhangi bir ticari kuruluşun yol açtığı ya da katkıda bulunduğu çocuk hakları ihlal durumlarını araştırmalı, yargıya taşınmalı ve gerekli telafileri sağlamalıdır. Dolayısıyla bir Devlet, bu tür ihlallerin önlenmesi ve daha sonra telafi edilmesi için gerekli, uygun ve makul önlemleri almayan, ihlallerin ortaya çıkmasında payı olan ya da bu durumlara göz yuman veya yer alan iş kuruluşlarının bu fiillerinden sorumludur.

3. Yerine getirme yükümlülüğü

29. Yerine getirme yükümlülüğü Devletlerin çocuk haklarından yararlanılmasını kolaylaştırmak, yaygınlaştırmak ve güvence altına almak için pozitif girişimlerde bulunmalarını gerektirir. Başka bir deyişle Devletler, 4. Maddeye uygun olarak, çocuk hakları üzerinde etkili olan ticari faaliyetlerle ilgili yasal, idari, bütçesel, yargısal, tanıtıcı ve diğer önlemleri uygulamak durumundadırlar. Söz konusu önlemler, Sözleşme'nin ve İhtiyari Protokollerinin tam olarak uygulanması açısından en elverişli ortamı oluşturacak mahiyette olmalıdır. Bu yükümlülüğü karşılamak için ise Devletler, iş kuruluşlarının çocuk haklarına saygı göstermelerini sağlayacak, yasalar ve yönetmelikler açısından istikrarlı ve öngörülebilir ortamlar sağlamalıdır. Çalışma yaşamı, istihdam, sağlık ve güvenlik, çevre, rüşvet ve yolsuzlukla mücadele, arazi kullanımı ve vergilendirme gibi alanlarda Sözleşme ve İhtiyari Protokollerine uygun, net ve titizlikle uygulanan yasalar ve standartlar bu kapsamda yer almaktadır. Gene aynı kapsamda düşünülebilecek diğer hususlar ise şunlardır: istihdamda fırsat ve uygulama eşitliğini sağlamak üzere tasarlanmış yasa ve politikalar; mesleki eğitimi, insana yakışır işleri ve yaşam standartlarını yükseltmeyi amaçlayan önlemler ve küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin gelişmesi açısından elverişli politikalar. Devletler, iş yaşamındaki uygulamaları şekillendiren hükümet birimlerinin, kuruluşlarının ve gene Devlet kesimindeki diğer kurumların Sözleşme'yi ve İhtiyari Protokollerini daha iyi öğrenip kavramalarını ve iş yaşamında çocuk haklarına saygılı bir kültürün oluşmasını sağlayacak önlemler almalıdırlar.

4. Telafi ve tazminat

30. Devletlerin, çocuğun haklarının ihlaline karşı, bu ihlallerin ticari kuruluşlar dahil üçüncü taraflarca gerçekleştirildiği durumları da kapsayacak şekilde etkili tazminat ve telafi sağlama yükümlülükleri vardır. Komite 5 sayılı genel yorumunda hakların bir anlam taşıyabilmesi için ihlaller karşısında etkili telafi yollarının da bulunması gerektiğini belirtir.¹⁰ Sözleşme'deki çeşitli hükümler, üçüncü tarafların yol açtıkları ya da katkıda buldukları zararlar karşısında cezalar, tazminat, yargı müdahalesi ve çeşitli önlemler öngörmektedir.¹¹ Bu yükümlülüğün yerine getirilmesi, çocuklar ve temsilcileri tarafından

¹⁰ Genel yorum No. 5 (2003), paragraf 24. Devletler ayrıca 2005 yılında 60/147 sayılı Genel Kurul kararı ile benimsenen Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun ve Uluslararası İnsani Hukukun Ağır İhlali Nedeniyle Mağdur olan Kişilerin Telafi ve Tazminat Hakları ile ilgili Temel ve Yönlendirici İlkeleri de dikkate almalıdırlar.

bilinen, hızlı işleyen, gerçekten var olan, erişilebilir ve uğranılan zarar karşısında yeterli telafiyi sağlayan çocuğa duyarlı mekanizmaları – cezai, sivil ya da idari – gerektirir. Telafi ve tazminat sağlanmasında, çocuk hakları alanında gözetim ve denetim yetkileri olan kurum ve kuruluşlar da rol oynayabilirler. Bu gözetim ve denetim kurum ve kuruluşlarının ilgi alanları arasında çalışma yaşamı, eğitim, sağlık ve güvenlik, çevre, vergi, insan hakları ve iş yaşamında hakkaniyetin sağlanması yer alabilir. Aynı yetkili merciler ihlalleri proaktif biçimde araştırıp izleyebildikleri gibi, çocuk haklarını ihlal eden ticari kuruluşlar üzerinde idari yaptırım uygulama yetkisine de sahiptirler. Her durumda, çocuklar bağımsız ve tarafsız yargıya, idari işlemlerin yargısal denetimine ulaşabilmelidirler.

31. Telafinin düzeyi ya da biçimi belirlenirken ilgili mekanizmalar, çocukların haklarına yönelik ihlallerin sonuçlarının yetişkinlere göre daha ağır olabileceğini, çocuklarda bu etkilerin yaşam boyu ve geri dönülmez biçimde sürebileceğini dikkate almalıdırlar. Dikkate alınması gereken bir başka nokta da, çocuğun gelişiminin ve kapasitesinin sürekli değişim içinde olduğu, bu nedenle uğranılan zararın halihazırdaki ve gelecekteki etkilerini sınırlama açısından telafi işleminin de gecikmemesi gerektiğidir. Sözgelimi, çocukların çevresel kirlenmeden mağdur oldukları belirlenmişse, ilgili tüm taraflar çocukların sağlığına ve gelişimine daha fazla zarar gelmemesi ve uğranılan zararın telafisi için gerekli adımları hemen atmalıdırlar. Devletler, iş dünyasındaki aktörlerin yol açtıkları ya da pay sahibi oldukları istismar ve şiddet olaylarının mağdurları durumundaki çocuklara tıbbi ve psikolojik destek sağlamalı, ilgili rehabilitasyon önlemlerini almalıdırlar. Devletler bunun yanı sıra, iş dünyasından ilgili aktörlerin kovuşturulması ve cezalandırılması dahil olmak üzere ilgili yasa ve uygulamalarda gerekli değişiklikleri yaparak bu tür olayların bir daha tekrarlanmamasını güvence altına almalıdırlar.

V. Devletin özel bağlamlardaki yükümlülükleri

32. Ticari faaliyetler ve işlemler çocuk hakları üzerinde geniş bir alanda etkili olabilir. Bununla birlikte Komite, bu etkilerin önemli boyutlara ulaşabileceği, ayrıca Devletlerin yasal ve kurumsal çerçevelerinin çoğu kez yetersiz, etkisiz ya da baskı altında kaldığı özel bağlamlar olarak, bunlarla sınırlı kalmamak üzere, aşağıdakileri belirlemiştir.

A. Çocuk haklarından yararlanılması için hizmet sunumu

33. Ticari işletmeler ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar, çocukların haklarından yararlanmaları açısından kritik önem taşıyan temiz su, sanitasyon, eğitim, ulaşım, sağlık, alternatif bakım, enerji, güvenlik ve gözetim evleri gibi hizmetlerin sunumunda ve yönetiminde rol oynayabilirler. Komite, bu tür hizmetlerin nasıl sunulacağı konusunda bir belirlemede bulunmamaktadır; bununla birlikte, bir noktanın vurgulanması önem taşımaktadır: Devletler, çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde rolü olan hizmetlerin taşeronlaştırılması ya da özelleştirilmesiyle Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerinden muaf sayılmazlar.

34. Devletler, Sözleşme’de yer alan haklardan herhangi bir geriye gidiş olmaması için, hizmet sunumunda özel sektörün yerini de gözetken özel önlemler almalıdır.¹² Devletlerin, standartları Sözleşme’ye uygun olarak belirleme ve bunları yakından izleme yükümlülükleri vardır. Bu organların gözlenmesinde, denetlenmesinde ve izlenmesinde yetersizlik, şiddet, sömürü ve ihmali gibi, çocuk haklarına yönelik ciddi ihlallere yol açabilir. Devletlerin ayrıca dikkat etmeleri gereken hususlar, çocukların hizmetlere erişimlerinin, özellikle ayrımcılığa karşı korunma ilkesi çerçevesinde birtakım ayrımcı ölçütlere göre engellenmemesi, tüm hizmet sektörleri söz konusu olduğunda çocukların herhangi bir ihlal durumunda tazminat almalarını sağlayacak bağımsız

¹¹ Örneğin bakınız, Çocuk Haklarına dair Sözleşme, maddeler 32, paragraf 2; 19; ve 39.

¹² Bakınız, Çocuk Hakları Komitesi otuz birinci oturum raporu, CRC/C/121, ek II.

izleme organlarına, şikayet mekanizmalarına ve yerine göre yargı yoluna başvurabilmeleridir. Komite'nin tavsiyesi şu yöndedir: Devlet dışı tüm hizmet sunucuların Sözleşme'ye uygun politikalar, programlar ve usuller uygulamalarını sağlayacak daimi bir izleme mekanizmasının ya da sürecinin oluşturulması.¹³

B. Kayıt dışı ekonomi

35. Kayıt dışı ekonomi birçok ülkede ekonomik olarak faal olan nüfusun önemli bir kesimini kapsamakta ve gayri safi ulusal hasılaya önemli katkıda bulunmaktadır. Ne var ki, çocukların hakları, hakları düzene bağlayan ve koruyan hukuksal ve kurumsal çerçeveler dışında kalan ticari faaliyetler nedeniyle önemli bir risk altına girebilir. Sözelimi, kayıt dışı ekonomide üretilen ya da işlem gören, oyuncak, giyecek eşyaları veya gıda maddeleri gibi ürünler çocuklar açısından sağlıksız ve/ya da güvensiz olabilir. Bunun yanı sıra, çok sayıda çocuğun kayıt dışı ekonominin gözle hemen görülmeyen alanlarında çalıştırıldıkları görülmektedir; örneğin küçük aile işletmelerinde, tarımda ve hizmet sektörünün çeşitli birimlerinde olduğu gibi. Bu tür işleri genellikle tanımlayan özellikler arasında gelip geçici olmaları; düşük ve düzensiz aralıklarla ödenen ücretler, yer yer hiç ücret verilmemesi; sağlık riskleri, sosyal güvenlik ağı dışında kalma, sendikalaşma özgürlüğünün sınırlı kalması, ayrıca ayrımcılık, şiddet ya da sömürüye karşı yetersiz korunma yer almaktadır. Bu tür durumlar, çocukların okula devam etmelerini, derslerine zaman ayırmalarını, yeterince dinlenip oyun oynamalarını engelleyebilir ve bu nedenlerle Sözleşme'nin 28, 29 ve 31. Maddelerini ihlal edebilir. Dahası, kayıt dışı ekonomide çalışan anne babalar genellikle geçimlerini sağlayabilmek için çok uzun saatler çalışmak zorundadırlar ve bu durum da onların ebeveynlik sorumluluklarını yerine getirip çocuklarına gerekli bakımı sağlamalarını ciddi biçimde engelleyebilmektedir.

36. Devletler, ticari faaliyetlerin, sektörün ya da ekonominin büyüklüğü ne olursa olsun her durumda uygun hukuksal ve kurumsal çerçevelerde gerçekleşmesini sağlayacak önlemler almalıdırlar. Böylece, çocukların hakları net biçimde tanımlanıp korunabilecektir. Söz konusu önlemler arasında, diğerlerinin yanı sıra şunlar da yer alabilir: farkındalık yaratma; kayıt dışı ekonominin çocuk hakları üzerindeki etkileri konusunda araştırmalar yapma ve veri toplama; ana babalara ya da çocuklara bakan diğer kişilere yeterli ücret ödenebilen insana yakışır işlerin yaratılmasına destek; net ve öngörülebilir arazi kullanım yasalarının uygulanması; düşük gelirli ailelere daha ileri düzeyde sosyal yardımlar sağlanması ve beceri eğitimi, kayıt, etkili ve esnek kredi ve bankacılık hizmetleri, uygun vergi düzenlemeleri ve pazarlara erişim sağlanması gibi yollarla kayıt dışı sektördeki işletmelerin desteklenmesi.

37. Devletler çalışma koşullarını düzene bağlamalı ve çocukları eğitimlerine, sağlıklarına, fiziksel, zihinsel, ahlaki ya da sosyal gelişimlerine zarar verebilecek ekonomik sömürüden ve çalışma biçimlerinden koruyacak güvenceler getirmelidir. Yalnızca bu ikisiyle sınırlı kalmasa bile bu tür işler genellikle kayıt dışı ekonomide ve aile ekonomisinde görülmektedir. Dolayısıyla, Devletlerin bu bağlamlardaki ticari kuruluşlara uzanmayı hedefleyen programlar hazırlayıp uygulamaları gerekmektedir. Bunun yolları arasında, istihdama kabulde asgari yaş ve uygun çalışma koşullarına ilişkin uluslararası standartların uygulanması, genel olarak eğitime ve özel olarak mesleki eğitime yatırım yapılması ve çocukların çalışma yaşamına başarılı geçiş yapmalarına destek verilmesi yer almaktadır. Devletler, sosyal politikalarla çocuk koruma politikalarının tüm kesimlere, özellikle kayıt dışı ekonomide yer alan ailelere ulaşmasını sağlamalıdırlar.

C. Çocuk hakları ve ticari kuruluşların küresel işlemleri

38. Ticari kuruluşlar, yan kuruluşlardan, yüklenicilerden, tedarikçilerden ve ortak girişimcilerden oluşan karmaşık ağlarla giderek daha küresel ölçekte faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşların olumlu olsun olumsuz olsun çocuk hakları üzerindeki etkileri nadiren tek bir ticari birimin faaliyeti ya da ihmaliyle ortaya çıkmaktadır. İster ana şirket, yan kuruluş, yüklenici, ister tedarikçi ya da diğerleri, bu etkilerin tek bir birim tarafından yaratıldığı durumlar enderdir. Bunun yerine görülen, farklı yargı yetkisi alanlarında bulunan birimler arasındaki bağlantıların ya da

¹³ Bakınız, genel yorum No. 5, paragraf 44.

katılımların yarattığı etkilerdir. Sözelimi, çocuklar üzerindeki olumsuz etkiler açısından, tedarikçiler çocuk işçi kullanıyor olabilirler; yan kuruluşlar başkalarının topraklarını ellerinden alırken yükleniciler ya da ruhsat sahipleri çocuklar için zararlı mal ve hizmet pazarlamasında yer alıyor olabilirler. Devletlerin bu bağlamdaki çocuk haklarına saygı, bu hakları koruma ve gerçekleştirme yükümlülüklerini yerine getirmelerinde özel güçlükler söz konusudur. Bu güçlüklerin diğerlerinin yanında bir nedeni de ticari kuruluşların, sonuçta tek bir ekonomik birim oluştursalar bile farklı yargı yetkisi alanlarında bulunan, hukuken birbirinden ayrı varlıklar olmalarıdır. Örneğin, sonuçtaki bu ekonomik birimin faaliyet merkezi, kayıtlı bulunduğu yer ve/ya da ikametgahı belirli bir ülkede (ana Devlet) faaliyetleri bir başka ülkede (ev sahibi Devlet) olabilir.

39. Sözleşme uyarınca Devletlerin kendi egemenlik alanlarındaki çocukların haklarına saygı gösterme ve bu hakları sağlama yükümlülükleri vardır. Sözleşme bir Devletin egemenlik alanını (yargı yetkisine sahip olduğu alanı) “bölgeyle” sınırlamamaktadır. Komite uluslararası hukuka uygun olarak daha önce Devletlere kendi sınırları dışında bulunabilecek çocukların da haklarını korumaları çağrısında bulunmuştu. Komite ayrıca Devletin Sözleşme ve İhtiyari Protokolleri kapsamındaki yükümlülüklerinin Devletin bölgesi içindeki her çocuk ve Devletin yargı yetkisi alanındaki tüm çocuklar için geçerlilik taşıdığını vurgulamaktadır.¹⁴

40. Çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokolde ülke dışı yükümlülükler açık biçimde atıfta bulunmaktadır. 3. Maddenin 1. paragrafına göre, her Devlet asgari olarak, protokolde tanımlanan suçlar ister ülke içinde ister başka ülkelerde işlenmiş olsun, bu suçların kendi ceza yasası çerçevesinde işlem görmesini sağlayacaktır. Çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokolün 3. Maddesinin 4. Paragrafında ise, cezai, sivil ya da idari yaptırım gerektirebilecek bu tür fiillerden ticari kuruluşlar dahil tüzel kişilerin de sorumlu tutulabilmesini öngörür. Bu yaklaşım, Devletlere, suç ortaklığı nerede gerçekleşmiş olursa olsun işkence, gözaltında kayıp ve ırk ayrımcılığı gibi fiillere suç ortaklığı yapan yurttaşlarına cezai kovuşturma uygulama yükümlülüğü getiren diğer insan hakları anlaşmaları ve belgeleri ile tutarlılık taşımaktadır.

41. Devletler, çocuk haklarının kendi ülke sınırları ötesinde de yaşama geçirilmesi yönünde uluslararası işbirliğine gitme yükümlülüğü altındadır. Sözleşme'nin giriş bölümü ve hükümleri tutarlı biçimde “her ülkede, bu arada özellikle gelişmekte olan ülkelerde çocukların yaşam koşullarının iyileştirilmesinde uluslararası işbirliğinin önemine” atıfta bulunmaktadır.¹⁵ Genel yorum No. 5 “Sözleşme'nin uygulanmasının dünya Devletlerinin işbirliğine dayalı bir pratik olduğunu” vurgulamaktadır.¹⁶ Bu durumda, çocukların Sözleşme kapsamında yer alan haklarının tam olarak gerçekleşmesi kısmen Devletlerin nasıl bir etkileşim içinde bulduklarının bir türevidir. Dahası, Komite, Sözleşme'nin neredeyse evrensel boyutta onay gördüğüne işaret etmektedir; dolayısıyla, Sözleşme'nin hükümlerinin yaşama geçirilmesi, ticari kuruluşların gerek kendi ülkelerinde gerekse misafir buldukları ülkelerde önemli ve eşit bir duyarlılık konusu olmalıdır.

42. Ev sahibi Devletler, kendi egemenlik alanları içinde çocuk haklarına saygıdan, bu hakların korunması ve yaşama geçirilmesinden birinci derecede sorumludur. Bu konumdaki Devletler, kendi sınırları içinde faaliyet gösteren uluslar ötesi şirketler dahil olmak üzere tüm ticari kuruluşların, çocuğun haklarını olumsuz etkileyecek ve/ya da başka ülkelerde ihlallere yol açacak etkinliklerden kaçınmalarını sağlayacak hukuksal ve kurumsal bir çerçeve içinde hareket etmelerini sağlamalıdır.

43. Kuruluşların merkezlerinin bulunduğu Devletlerin de Sözleşme ve İhtiyari Protokollerinden kaynaklanan yükümlülükler altındadır. Devlet ile gündeme gelen herhangi bir fiil arasında makul bağ bulunduğu sürece, Devlet, iş kuruluşlarının ülke dışı faaliyetleri ve işlemleri bağlamında çocuk

¹⁴ Kendi ülkeleri dışındaki refakatsiz ve ayrılmış çocuklara yönelik işlemlerle ilgili genel yorum No. 6 (2005), Genel Kurul Resmi Kayıtları, Altmış birinci Oturum, Ek No. 41 (A/61/41), ek II, paragraf 12.

¹⁵ Bakınız, Çocuk Haklarına dair Sözleşme, maddeler. 4; 24, paragraf 4; 28, paragraf 3; 17 ve 22, paragraf 2; ayrıca, çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol madde 10 ve çocukların silahlı çatışmalarda yer almalarına ilişkin İhtiyari Protokol madde 10.

¹⁶ Genel yorum No. 5, paragraf 60.

haklarına saygı göstermek, bu hakları korumak ve gerçekleştirmek durumundadır. Bir ticari kuruluşun faaliyet merkezinin, kayıtlı bulunduğu yerin ya da iş yaptığı yerin veya faaliyetlerinin büyük bir bölümünün söz konusu Devlet olması, arada makul bir bağ bulunduğu anlamına gelir.¹⁷ Devletler bu yükümlülüklerini yerine getirmek için önlemler alırken, ne Birleşmiş Milletler Anayasasını ve genel uluslar arası hukuku ihlal etmeli ne de ev sahibi Devletin Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerini eksiltmelidir.

44. Belirli bir Devlet ile söz konusu uygulama arasında makul bir bağ kurulabildiği durumlarda Devletler, hakları ticari kuruluşlar tarafından dışarıdan ihlale uğramış çocuklara ve ailelerine tazminat için yargısal veya yargısal olmayan etkili mekanizmalara erişim sağlamalıdır. Ayrıca Devletler, diğer Devletlerdeki araştırmalar ve uygulamalar söz konusu olduğunda yardım ve işbirliğinde bulunmalıdırlar.

45. İş kuruluşlarının ülke dışında faaliyet gösterirken çocuk haklarını ihlal etmemelerini sağlamak üzere alınabilecek önlemler arasında şunlar da bulunmaktadır:

a. Deniz aşırı faaliyetlerde çocuk hakları üzerinde herhangi bir olumsuz etkiyi belirleme, önleme ya da hafifletme koşuluna bağlı olmak üzere örneğin sigorta gibi kamu finansman biçimlerine erişim sağlama;

b. Kamu finansmanı ya da başka türlerde resmi destek sağlanmasına ilişkin kararların alınması sırasında ilgili ticari kuruluşların çocuk haklarıyla ilgili daha önceki sicillerinin dikkate alınması;

c. İhracat kredi kuruluşları gibi iş yaşamında önemli rolü olan Devlet kuruluşlarının, ülke dışında faaliyet gösteren iş çevrelerine destek vermeden önce destekleyecekleri projelerin çocuklar üzerindeki olası etkilerini belirleyecek, önleyecek ve hafifletecek önlemler almaları ve bu kuruluşların çocuk hakları ihlallerine yol açabilecek ya da bunda pay sahibi olabilecek faaliyetleri desteklemeyeceklerini kurala bağlamaları.

46. Şirketlerin merkezlerinin bulunduğu ve iş yaptıkları ülkelerin Devletleri, ticari kuruluşların küresel faaliyetlerinde çocuk haklarına özen göstermelerini sağlayacak kurumsal ve hukuksal çerçeveler oluşturmalıdır. Merkezlerin bulunduğu Devletler, Sözleşme'nin ve İhtiyari Protokollerinin uygulanmasından sorumlu olan hükümet kurum ve kuruluşlarının ülke dışında ticaret ve yatırımlardan sorumlu olanlarla etkili biçimde eşgüdüm kurabilecekleri mekanizmaları yaratmalıdırlar. Bu Devletler ayrıca, ticaretin geliştirilmesinden sorumlu olan kalkınma yardımı kuruluşlarıyla deniz aşırı misyonların, ticari konuları çocuk haklarını da kapsamak üzere iki taraflı insan hakları diyaloglarına dahil edebilmeleri için gerekli kapasiteyi geliştirmelidirler. Çokuluslu İşletmelerle ilgili OECD Kılavuzlarına bağlı olan Devletler, ülke dışında ortaya çıkabilecek meselelerde arabuluculuk ve uzlaştırıcılık yaparak kendi irtibat noktalarını desteklemelidirler. Bu amaçla, söz konusu irtibat noktalarına ticari faaliyetler bağlamında çocuk haklarına saygı gösterilmesini sağlayacak şekilde kaynak tahsis edilmesi, bağımsızlık tanınması ve bu yönde görevlendirilmesi gerekmektedir. OECD ulusal irtibat noktaları gibi organlar tarafından dile getirilen tavsiyeler yaşama geçirilmelidir.

D. Uluslararası kuruluşlar

47. Sözleşme'nin 4. Maddesi uyarınca tüm Devletlere, uluslararası işbirliği ve uluslararası kuruluşlara üyelikleri aracılığıyla Sözleşme'de yer alan hakların yaşama geçirilmesinde doğrudan işbirliğine gitmeleri çağrısı yapılmıştır. Ticari faaliyetler söz konusu olduğunda bu uluslararası kuruluşların arasında Dünya Bankası Grubu, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kalkınma, finans ve ticaret kurumları ile birlikte Devletlerin toplu olarak hareket ettikleri bölgesel kapsamlı diğer kuruluşlar yer almaktadır. Devletler, bu tür kuruluşların üyeleri olarak hareket ederlerken Sözleşme ve İhtiyari Protokollerini kapsamındaki yükümlülüklerine uygun davranmalıdırlar. Örneğin, eğer belirli krediler ya da politikalar çocuk haklarının ihlaline yol

¹⁶ UNICEF/WHO, Bebek Dostu Hastane Girişimi (1991).

¹⁷ Bakınız, Devletlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar alanındaki Dış Yükümlülüklerine ilişkin Maastricht İlkeleri, ilke 25 (2012).

açabilecekse, bu tür krediler kabul edilmemeli, söz konusu kuruluşlar tarafından getirilen koşullar benimsenmemelidir. Ayrıca, Devletlerin kalkınma işbirliği alanındaki yükümlülükleri de kalıcıdır ve Devletler işbirliği politikalarının ve programlarının Sözleşme ve İhtiyari Protokollerine uygun biçimde hazırlanmasını ve uygulanmasını sağlamalıdır.

48. Uluslararası kalkınma, finans ve ticaret kuruluşlarına üye olan bir Devlet, üye oldukları bu tür kuruluşların karar süreçlerinde ve faaliyetlerinde, bu arada ticaret sektörünü ilgilendiren anlaşmalara girerken ya da bu alandaki ilkeleri belirlerken Sözleşme ve İhtiyari Protokollerine uygun hareket etmelerini sağlamak için makul her tür girişimde bulunmalıdır. Bu yöndeki girişimler çocuk işçiliğine son verme hedefiyle sınırlı kalmamalı, çocukların tüm haklarının eksiksiz gerçekleşmesini hedeflemelidir. Uluslararası kuruluşlar, yeni projeler söz konusu olduğunda çocuklara verilebilecek zararın değerlendirilmesiyle ilgili standartlara ve usullere sahip olmalı ve zarar riskini aşağıya çekecek önlemler almalıdır. Söz konusu kuruluşlar, mevcut uluslararası standartlar çerçevesinde çocuk haklarına yönelik ihlalleri belirleyecek, ele alacak ve telafi edecek usulleri ve mekanizmaları devreye sokmalıdır. Bu söylenen, kendileriyle bağlantılı ya da kendileri tarafından finanse edilen ticari kuruluşların yol açtıkları ya da bunların faaliyetlerinin sonucu olan ihlaller için de geçerlidir.

E. Acil durumlar ve çatışma ortamları

49. Çatışmalar, doğal felaketler ya da toplumsal veya hukuksal düzenin çözülmesi gibi nedenlerle koruyucu kurumların işlev göremez olduğu durumlarda faaliyet gösteren ticari kuruluşlar söz konusu olduğunda, gerek merkez gerekse ev sahibi ülkelerin çocuk haklarına saygı, bu hakları koruma ve gerçekleştirme yükümlülüklerini yerine getirmeleri özel güçlüklerle karşılaşır. Ancak burada önemle vurgulamak gerekir ki Sözleşme ve İhtiyari Protokolleri her durum ve koşulda geçerlilik taşır ve ilgili hükümlerin yerine getirilmesi açısından acil durumlar özel bir istisna oluşturmaz.

50. Bu tür durumlarda, ticari kuruluşların çocuk işçi çalıştırmaları (arz zincirlerinde ve yan kuruluşlarda istihdam dahil olmak üzere), çatışmalarda çocukların silahlandırılıp kullanılmaları, rüşvet ve vergi kaçakçılığı gibi riskler daha da artabilir. Bu artan riskleri göz önünde bulunduran ev sahibi Devletler, acil durum ve çatışma ortamlarında faaliyet gösteren ticari kuruluşlardan, büyüklüklerine ve faaliyetlerine uygun çocuk hakları durum değerlendirmesi yapmalarını talep etmelidir. Ev sahibi Devletler ayrıca, ulus ötesi faaliyet gösteren ticari kuruluşların çocuk hakları açısından yaratabilecekleri öngörülebilir özel riskleri ele alan yasa ve yönetmelikler hazırlayarak uygulamalıdır. Ticari kuruluşlardan bu çerçevede talep edilebilecekler arasında örneğin şunlar da yer alabilir: şirket faaliyetlerinin çocuk haklarının ciddi biçimde ihlaline yol açmaması için alınan önlemlerin açıklanması; çocukların silahlı çatışmalarda kullanıldıkları bilinen ya da böyle bir riskin bulunduğu ülkelere silah ve diğer askeri malzemelerin satışının ya da aktarılmasının yasaklanması.

51. Ev sahibi devlet, çatışmalardan ya da acil durumlardan etkilenen yörelerde faaliyet gösteren ya da faaliyet göstermeyi planlayan ticari kuruluşlara oralardaki çocukların durumu konusunda güncel, doğru ve kapsamlı bilgiler vermelidir. Bu tür bir rehberlikte, şirketlerin, başka yerlerde hangi sorumlulukları taşıyorlarsa özel durumdaki yerlerde de aynı sorumlulukları taşımaları gerektiği vurgulanmalıdır. Çatışmaların hüküm sürdüğü yerlerde çocuklar, cinsel istismar ve sömürü, çocuk ticareti ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet dahil olmak üzere şiddetten etkilenebilirler; Devletler ticari kuruluşlara yol gösterirken bu hususu dikkate almalıdırlar.

52. Sözleşme'nin ilgili hükümleri çerçevesinde merkez ve ev sahibi Devletlerin yükümlülükleri, herhangi bir ticari kuruluşun çatışmalardan etkilenen yörelerde faaliyet göstermesi durumunda özellikle vurgulanmalıdır: Madde 38 uluslararası insani hukuk kurallarına saygıyı öngörmektedir; madde 39 Devletlere gerekli psikolojik tedavi ve toplumla yeniden bütünleşmeyi sağlama yükümlülüğü getirmektedir ve çocukların silahlı çatışmalarda yer almalarıyla ilgili İhtiyari Protokol de 18 yaşından küçüklerin silahaltına alınmasıyla ilgili hükümler içermektedir. Ticari işletmeler çatışmalardan etkilenen yörelerde faaliyet gösterirken özel sigorta şirketleriyle birlikte çalışabilirler; kendi tesislerini ve diğer faaliyetlerini korumak için çocuk sömürüsü ve/ya da çocuklara karşı şiddet gibi kimi ihlallere karışabilirler. Böyle durumların önlenmesi açısından, gerek merkez gerekse ev sahibi Devletler yasal düzenlemelere başvurmalıdırlar. Bu yasal düzenlemeler şirketlerin çocukları

silahlandırmalarına ya da çatışmalarda kullanmalarına yasak getirmeli, çocukların şiddet ve sömürüden korunmaları için etkin önlemler öngörmeli ve çocuk hakları ihlallerinden sorumlu personelin hesap vermesi için mekanizmalar geliştirmelidir.

VI. Uygulama çerçevesi

A. Yasalara, denetleme mekanizmalarına ve uygulamaya ilişkin önlemler

1. Yasama ve denetleme

53. Yasama ve denetleme, iş kuruluşlarının faaliyetlerinin çocukların haklarını olumsuz yönde etkilememesinin ya da ihlal etmemesinin sağlanmasında temel araçlardır. Devletler, çocuk haklarının üçüncü taraflarca gerçekleştirilmesini sağlayacak ve ticari kuruluşların çocuk haklarına saygılı olmaları açısından net ve öngörülebilir yasal ve denetlemenin var olduğu bir ortam sunacak yasalar çıkarmalıdır. Devletler, ticari kuruluşların çocuk haklarını ihlalden kaçınmalarını sağlayacak uygun ve makul yasal ve denetleme mekanizmalarını içeren önlemleri benimseme yükümlülüklerini yerine getirirken, iş yaşamında birtakım özel sektörlere ilişkin verilere, kanıtlara ve araştırmalara ihtiyaç duyacaklardır.

54. Devletler, Sözleşme'nin 18 Maddesinin 3'üncü paragrafına uygun olarak ticari kuruluşlar bünyesinde çalışan ana babaların ve çocuklara bakan kişilerin çocuklara karşı sorumluluklarını yerine getirmelerine olanak tanıyıcı istihdam koşulları yaratmalıdırlar. Söz konusu koşullara ilişkin olarak şu örnekler verilebilir: doğum izni dahil olmak üzere aile dostu işyeri politikaları; çocukların anne sütüyle beslenmesinin desteklenmesi ve kolaylaştırılması; kaliteli çocuk bakım hizmetlerine erişimin sağlanması; yeterli bir yaşam standardını güvence altına alan ücretler ödenmesi; işyerinde ayrımcılığa ve şiddete karşı koruma ve işyeri güvenliğinin sağlanması.

55. Etkisiz vergilendirme sistemleri, rüşvet gibi durumlar ve diğerlerinin yanı sıra devlet mülkiyetindeki işletmelerden sağlanan kazançların ve şirketlerden toplanan vergilerden elde edilen gelirlerin yanlış kullanılması, çocuk haklarının 4. Maddesi uyarınca çocuk haklarının uygulanması açısından gerekli kaynakları kısıtlayabilmektedir. Devletler, rüşvet ve yolsuzluğa karşı mücadele kuralları çerçevesindeki mevcut yükümlülüklerine ek olarak¹⁸, saydamlığı, hesap verebilirliği ve hakkaniyeti sağlayarak her tür kaynaktan gelecek gelirlerin yönetilmesine ilişkin etkili yasalar ve yönetmelikler çıkartıp uygulamalıdırlar.

56. Devletler, çocukların sömürülmelerinin ve tehlikeli işlerde çalıştırılmalarının yasaklanması için Sözleşme'nin 32. Maddesini uygulamalıdırlar. Kimi çocuklar uluslararası standartlara göre istihdama kabulde asgari yaşın üzerinde oldukları için yasal olarak çalıştırılıyor olabilirler; ancak bu çocukların da sağlıkları, güvenlikleri ya da ahlaki gelişmeleri açısından tehlikeli olabilecek işlerden korunmaları; eğitim, gelişim ve dinlenme-eğlenme hakları gözetilip korunmalıdır.¹⁹ Devletler, istihdama kabulde asgari bir yaş belirlemeli, çalışma saatlerini ve koşullarını gerektiği gibi düzene bağlamalı ve Madde 32'yi etkili biçimde uygulama açısından cezalar getirmelidir. Devletlerde, işleyen bir iş müfettişliği ve uygulama sistemlerinin ve kapasitesinin bulunması gerekir. Devletler ayrıca çocuk işçiliğiyle ilgili temel ILO Sözleşmelerini²⁰ de onaylamalı ve bunları iç hukukun bir parçası haline getirmelidir. Madde 39 uyarınca Devletler, ekonomik sömürü dahil olmak üzere sömürü ya da istismarın, şiddetin ve ihmalin herhangi bir biçimine maruz kalmış çocukların fiziksel ve psikolojik tedavisi ve toplumla yeniden bütünleşmesi için gerekli tüm önlemleri almalıdır.

¹⁸ Örneğin, Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesine Karşı Mücadele Sözleşmesi ve/veya Birleşmiş Milletler Rüşvetle Mücadele Sözleşmesi.

¹⁹ Bakınız, çocuğun dinlenme, boş zaman, eğlenme ve kültürel yaşam hakkı ile ilgili genel yorum No. 17 ve maddeler (madde 31)

²⁰ ILO'nun 182 sayılı (1999) En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılması için Acil Eylem Sözleşmesi ile İstihdama Kabulde Asgari Yaş ile ilgili 138 sayılı (193) Sözleşmesi.

57. Devletlerden aynı zamanda çocuk hakları, sağlığı ve iş yaşamıyla ilgili olup üzerinde uluslararası planda anlaşmaya varılmış standartları uygulayıp yaşama geçirmeleri talep edilmektedir. Bu bağlamdaki belgeler arasında Dünya Sağlık Örgütü'nün Tütün Denetimi Çerçeve Sözleşmesi, Bebek Mamalarının Pazarlanmasıyla ilgili Uluslararası Kurallar ve Dünya Sağlık Asamblesi'nin aynı konularla ilgili daha sonraki kararları da yer almaktadır. Komite ilaç sektöründeki faaliyetlerin de çocukların sağlığı üzerinde ciddi etkileri olabileceğinin bilincindedir. İlaç şirketleri, bu alandaki mevcut rehberleri de dikkate alarak çocuklara yönelik ilaçların erişilebilirliğini, bulunabilirliğini, kabul edilebilirliğini ve kalitesini arttırmaya özendirilmelidir.²¹ Ayrıca, fikri mülkiyet hakları da ilaçların satın alınabilirliğini güvence altına alacak şekilde uygulanmalıdır.²²

58. Reklamcılık ve pazarlama dahil olmak üzere kitle iletişim araçları endüstrisi, çocuk hakları üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratabilir. Sözleşme'nin 17. Maddesine göre Devletlerin, özel medya dahil kitle iletişim araçlarını çocuğa yarar sağlayacak, örneğin sağlıklı yaşam tarzı gibi bilgileri ve materyalleri yaygınlaştırmaya özendirme yükümlülükleri vardır. Medya, çocukları zararlı bilgilerden, özellikle pornografik materyallerden, şiddet ve ayrımcılığı sergileyen ya da pekiştiren, çocukların cinselleştirilmiş görüntülerine yer veren materyallerden korumak üzere gerektiği gibi düzene bağlanmalı, ancak bu yapılırken çocukların bilgilendirme hakları ve kendilerini ifade etme özgürlükleri gözetilmelidir. Devletler kitle iletişim araçlarının çocuğun haklarına tam saygıyı sağlayacak kılavuzlar hazırlamalarını özendirilmelidir. Çocukların şiddetten ve ayrımcılığı süreklileştiren betimlemelerden tüm medyada korunmaları da bu kapsamda yer almaktadır. Devletler, kitaplardan ve diğer basılı yayınlardan görsel ya da başka engelleri olan çocukların da yararlanabilmelerini sağlayacak formatlar için telif haklarına belirli istisnalar getirmelidir.

59. Çocuklar medya kanalıyla kendilerine ulaşan pazarlama ve reklamları gerçek ve yansız olduğuna inanıp, bu yüzden aslında zararlı olan ürünleri tüketip kullanabilirler. Reklamlar ve pazarlama, örneğin gerçekçi olmayan beden görüntüleri sergileyerek aynı zamanda çocukların öz saygıları üzerinde de güçlü bir etki yaratabilir. Devletler, uygun düzenlemelere giderek; ticari kuruluşları davranış kurallarına uymaya, ana babaların ve çocukların doğru tüketim kararları vermelerini sağlayacak net ve doğru ürün etiketleri ve bilgileri kullanmaya özendirerek pazarlama ve reklamcılığın çocuk hakları üzerinde olumsuz etkiler yaratmasını önlemelidir.

60. Pek çok çocuk İnternet kullanırken örneğin siber zorbalık, uygunsuz durumlara hazırlama, ticaret ya da cinsel istismar ve sömürü gibi durumlara maruz kalabileceğinden dijital medya özellikle kaygı yaratmaktadır. Şirketler suç teşkil eden bu tür fiillere doğrudan karışmasalar bile kendi tutumlarıyla suç ortaklığı yapabilirler. Örneğin, İnternet üzerinden çalışan seyahat acenteleri, seks turizmi faaliyetleriyle ilgili bilgi alışverişine ve planlamaya olanak tanıdıklarından çocuk seksi turizmini kolaylaştırıcı rol oynayabilirler. İnternet ve kredi kartı hizmetleri sunan kuruluşlar çocuk pornografisi için dolaylı yoldan zemin hazırlayabilirler. Devletler, çocuk fuhuşu, çocuk satışı ve pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmenin yanı sıra, ilgili riskleri nasıl yöneteceklerini ve yardım için nereye başvurabileceklerini öğrenmeleri için çocuklara yaşlarına uygun web güvenliği bilgileri sağlamalıdır. Devletler, çocukları şiddet içeren ve uygunsuz materyallerden koruyacak yeterli önlemleri alabilmeleri için enformasyon ve iletişim teknolojisi sanayisi ile eşgüdümüne gitmelidirler.

2. Yasaların icrasına yönelik önlemler

61. Genel olarak, çocuklar açısından en kritik sorunları yaratan, iş faaliyetlerini belirli bir düzene bağlayan yasaların uygulanmaması ya da yetersiz biçimde uygulanmasıdır. Etkili bir uygulama ve yürürlüğü sağlamak üzere Devletlerin başvurmaları gereken, aşağıdakiler dahil bir dizi önlem bulunmaktadır:

a. Sağlık ve güvenlik, tüketici hakları, eğitim, çevre, çalışma yaşamı, reklamcılık ve pazarlama gibi çocuk haklarını ilgilendiren alanlardaki standartların denetiminden sorumlu

²¹ İlaçlara erişim konusunda ilaç şirketleri ile ilgili insan hakları kılavuzları; İnsan Hakları Konseyi'nin 15/22 sayılı kararı.

²² Bakınız, genel yorum No. 15, paragraf 82; Dünya Ticaret Örgütü, TRIPS Anlaşması ve Halk Sağlığı Bildirgesi, WT/MIN(01)/DEC/2.

kurumların güçlendirilmesi ve böylece söz konusu kurumların şikayetleri izleyip değerlendirecek ve çocuk haklarının ihlali durumlarında tazminat uygulatacak yeterli yetkilere ve kaynaklara kavuşturulması;

b. Çocukların hakları ve ticari faaliyetlerle ilgili yasaların ve yönetmeliklerin, çocuklar ve iş kuruluşları dahil olmak üzere paydaşlara dağıtılması;

c. Yargıçların ve diğer idari görevlilerin, avukatların ve hukuksal yardım sağlayanların eğitilerek Sözleşme'nin, iş yaşamı ve çocuk hakları, uluslararası insan hakları standartları gibi alanlardaki protokollerinin ve ilgili yasal düzenlemelerin doğru uygulanmasının sağlanması ve ulusal hukukun geliştirilmesi;

d. Adli ya da adli olmayan mekanizmalarla etkili telafiler ve yargıya etkili erişim sağlanması.

3. Çocukların hakları ve iş kuruluşları tarafından gerekli özenin gösterilmesi

62. Devletler, ticari kuruluşların çocuk haklarına saygı göstermelerini sağlayacak önlemleri alma yükümlülüklerini yerine getirmek için bu kuruluşlardan çocuk hakları etki değerlendirmesi yapmalarını istemelidir. Böylelikle bu işletmeler kendi iş ilişkileri ve küresel faaliyetleri bağlamında çocuk hakları üzerindeki etkilerini belirleyecek, olumsuz etkileri önleyecek ve hafifletecektir.²³ Faaliyetlerinin mahiyeti ya da gerçekleştiği koşullar nedeniyle ticari işletmelerin çocuk haklarını ihlal risklerinin yüksek olduğu durumlarda Devletler, etki değerlendirmesinin daha titiz ve ayrıntılı yapılmasını ve etkili bir izleme sistemi getirilmesini talep etmelidirler.

63. Çocuk haklarına ilişkin durum değerlendirmesinin daha genel bir insan hakları etki değerlendirmesinin parçası olarak ele alındığı durumlarda, Sözleşme'de ve İhtiyari Protokollerinde yer alan hükümlerin alınacak kararlar üzerinde etkili olması zorunludur. İnsan hakları ihlallerini önlemek ve/veya bu durumları tazmin etmek amacıyla hazırlanan eylem planı ve önlemler, bu ihlallerin çocuklar üzerindeki farklılaşmış etkilerini özel olarak dikkate almalıdır.

64. Devletler bu alanda öncülük ederek, Devlet mülkiyetindeki tüm işletmelerden çocuk hakları etki değerlendirmesi yapmalarını ve düzenli aralıklarla verilecek olanlar dahil faaliyetlerinin çocuk hakları üzerindeki etkileriyle ilgili raporlar hazırlamalarını istemelidir. Devletler, örneğin ihracat kredisi, kalkınma finansmanı ve yatırım sigortası gibi kamu destek ve hizmetlerini, çocuk hakları etki değerlendirmesi yapma koşuluna bağlamalıdır.

65. Büyük ticari kuruluşlar, çocuk hakları etki değerlendirmesinin bir parçası olarak, çocuk hakları üzerindeki etkileri ele almaya yönelik çabalarını kamuoyuna açıklamaya özendirilmeli, yerine göre de bu husus kendilerinden talep edilmelidir. Bu bilgiler elde bulunmalı, doğru olmalı ve çeşitli işletmelerin birbiriyle karşılaştırılmasına olanak vermeli, şirketlerin kendi faaliyetlerinin çocuklar üzerinde yol açtığı gerçek veya potansiyel olumsuz etkileri ele almalıdır. Ticari kuruluşlardan, ürettikleri ya da ticarileştirdikleri malların ve hizmetlerin, örneğin kölelik ya da zorla çalıştırma gibi ciddi çocuk hakları ihlalleri içermemesi için aldıkları önlemleri açıklamaları istenmelidir. Bu konularda rapor vermenin zorunlu tutulduğu durumlarda Devletler, uyumu sağlamak için doğrulama ve uygulama mekanizmalarına başvurmalıdır. Devletler, çocuk hakları alanında iyi performansı belirleyip tanıyacak araçlar oluşturarak raporlama işlemini destekleyebilirler.

B. Telafiye dönük önlemler

66. İşin içinde ticari kuruluşlar olduğunda çocuklar çoğu kez haklarının ihmal ve istismar edildiği durumlarda tazminat için yargıya başvurmakta zorlanmaktadır. Hukuksal ehliyete sahip olmamaları onları dava açmaktan alıkoymaktadır; aileler ve çocuklar pek çok durumda hak ihlalleri ve konu ile ilgili tazminat talep edebilmek için başvurabilecekleri yollar konusunda bilgisizdir ya da yargı sistemine güven duymamaktadır. Devletler de ticari kuruluşların gerçekleştirdikleri ceza, sivil ya da idari hukuk ihlallerinin üzerinde her zaman ciddi biçimde durmamaktadır. Çocuklarla iş çevreleri arasında büyük güç dengesizlikleri vardır ve ayrıca şirketler aleyhine dava açılması çok

²³ Bakınız, UNICEF, Save the Children and Global Compact, Çocuk Hakları ve Özel Sektör İlkeleri (2011).

masraflı olabildiği gibi hukuksal temsil konusunda da sıkıntılar yaşanmaktadır. İşin içinde ticari kuruluşların yer aldığı durumlar çoğu kez mahkeme dışında ve gelişkin bir içtihat olmaksızın çözüme bağlanmaktadır. Geçmiş örneklerin kararda ağırlık taşıdığı hukuk sistemlerinde aileler ve çocukların alınacak sonucun belirsizliği karşısında hukuk yoluna başvurmaktan vazgeçmeleri daha büyük bir olasılıktır.

67. Ticari kuruluşların küresel faaliyetleri bağlamında ortaya çıkan ihlallerle ilgili tazminat girişimlerinde özel güçlükler vardır. Yan kuruluşların ya da diğerlerinin sigortası olmayabilir ya da sorumlulukları sınırlı olabilir; ulus ötesi şirketlerin ayrı birimler halinde örgütlenmiş olmaları, hukuksal sorumluluğun kime ait olduğunun belirlenmesini güçleştirebilir; bir hukuk davasını temellendirirken, farklı ülkelere dağılmış bilgi ve kanıtlara erişim sorunlu olabilir; dış yargı sistemlerinde hukuksal yardım sağlanması güç olabilir ve usulle ilgili ayrıntılar dışarıdan gelen taleplerin savsaklanmasında kullanılabilir.

68. Devletler, çocukların herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmadan pratikte etkili yargısal mekanizmalara ulaşabilmelerini sağlamak üzere dikkatlerini sosyal, ekonomik ve yargısal engellerin ortadan kaldırılmasına yoğunlaştırmalıdır. Çocuklar ve temsilcileri, örneğin okul müfredatı, gençlik merkezleri ya da topluluk temelli programlar aracılığıyla hukuksal tazminat yolları hakkında bilgilendirilmelidir. Silahların eşitliğini sağlamak üzere, çocuklar ve temsilcilerine ticari kuruluşlara karşı kendi başlarına hukuk yollarına başvurma izniyle birlikte, hukuksal yardım ve avukatlarla diğer hukukçuların desteğinden yararlanma olanakları tanınmalıdır. Örneğin bir kesim adına dava açma ya da kamu yararı davası gibi toplu şikayetlere hukuk sistemlerinde henüz yer vermeyen Devletler, ticari faaliyetlerden benzer biçimde etkilenen çok sayıda çocuğun hukuk yoluna başvurabilmeleri için sistemlerine bunları da dahil etmelidir. Devletler, örneğin dilleri, engellilik durumları ya da yaşlarının çok küçük olması gibi nedenlerle yargıya erişimde güçlük çeken çocuklara özel yardımlar sağlamak durumunda olabilir.

69. Yaş, çocuğun yargı sürecine tam katılım hakkının kullanılmasını engellememelidir. Benzer biçimde, Komite'nin 12 sayılı genel yorumu doğrultusunda mağdur çocuklar ve çocuk tanıklar için gerek sulh gerekse ceza mahkemelerinde özel düzenlemeler yapılmalıdır. Dahası, Devletler, Suç Mağduru ve Tanığı Çocukların Söz Konusu Oldukları Meselelerde Yargı Kılavuzları'nı²⁴ uygulamalıdır. Gizlilik ve özel yaşama saygı gösterilmeli; çocuğun olgunluğu, varsa herhangi bir konuşma, dil ya da iletişim güçlüğü dikkate alınarak, kendisine sürecin her aşamasında kaydedilen ilerleme hakkında bilgi verilmelidir.

70. Çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol Devletlerden, ticari kuruluşlar için de geçerlilik taşımak üzere tüzel kişileri kapsayacak ceza yasaları çıkarmalarını talep eder. Devletler, örneğin çocukların zorla çalıştırılmaları gibi çocuğun haklarının ciddi biçimde ihlali anlamına gelen durumlara karşı, ticari kuruluşlar dahil olmak üzere tüzel kişiler için cezai sorumluluk ya da eşit ölçüde caydırıcı başka tür bir sorumluluk getirmelidir. Ulusal mahkemeler, benimsenmiş yargı kuralları çerçevesinde, şu ciddi ihlaller konusunda yargı yetkisine sahip olmalıdır.

71. Arabuluculuk, uzlaştırma ve hakemlik gibi yargı dışı mekanizmalar, çocuklarla ticari işletmeleri ilgilendiren uyuşmazlıkların çözüme bağlanmasında yararlı alternatifler olabilir. Bu tür mekanizmalar, yargısal tazminat hakkına gölge düşürmeden mevcut olmalıdır. Aynı mekanizmalar, Sözleşme ve İhtiyari Protokollerine, uluslararası etkililik ilkelerine ve standartlarına, hızlı işleyişe, uygun usullere ve hakkaniyete/adalete aykırılık taşımadıkları sürece yargı süreçlerinin yanında önemli bir rol oynayabilirler. Ticari kuruluşlar tarafından geliştirilen uyuşmazlık çözüm mekanizmaları esnek ve zamanında çözümler getirebilir ve kimi zamanlarda herhangi bir şirketin davranışıyla ilgili olarak dile getirilen kaygıların bu mekanizmalar aracılığıyla çözüme bağlanması çocukların yararına olabilir. Söz konusu mekanizmaların gözetmesi gereken ölçütler arasında şunlar da yer

²⁴ Ekonomik ve Sosyal Konseyin 2005/20 sayılı kararıyla benimsenmiştir.

almaktadır; erişilebilirlik, meşruluk, öngörülebilirlik, hakkaniyet, haklarla uyumluluk, saydamlık, sürekli öğrenme ve diyalog²⁵. Ancak her durumda, mahkemelere erişim ya da idari tazminatın yargı tarafından gözden geçirilmesi ve diğer yollar hep açık tutulmalıdır.

72. Devletler, Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin İletişim Prosedürü ile ilgili İhtiyari Protokolü dahil olmak üzere uluslararası ve bölgesel insan hakları mekanizmalarına erişimi kolaylaştırmak için her tür çabayı göstermelidir. Böylelikle, tek başına bir çocuk ya da bir grup çocuk ya da onlar adına hareket eden başkaları, ticari kuruluşların faaliyetleri ve işlemleri bağlamında çocuk haklarına yeterli saygının gösterilmesinde, bu hakların korunmasında ve gerçekleştirilmesinde Devletin yetersiz kaldığı durumlarda gerekli tazminat ve telafiyi sağlayabileceklerdir.

C. Politika önlemleri

73. Devletler, çocukların haklarını anlayan ve bu haklara eksiksiz saygı gösteren bir iş kültürünü özendirilmelidir. Bu amaçla Devletler, Sözleşme'nin uygulanmasına yönelik ulusal politika çerçevesinin genel bağlamına çocuk hakları ve ticari kuruluşlar konusunu da dahil etmelidir. Devletler bu alanda rehberlik geliştirmeli, bu rehberlik ticari kuruluşların kendi faaliyetleri bağlamında çocuk haklarına saygı açısından hükümetin onlardan neler beklediğini açıkça ortaya koymalı; ticari kuruluşların ulus ötesi faaliyet gösterdikleri durumlarda da ülke dışındaki işlemler, ürünler ya da hizmetler ve faaliyetler açısından da aynı beklentiler dile getirilmelidir. Her tür ticari faaliyette şiddete sıfır tolerans politikalarının yaşama geçirilmesi de bu kapsamda yer almalıdır. Gerektiğinde Devletler ilgili şirket sorumluluğu girişimleri için yol işaretleri hazırlamalı ve bunlara bağlılığı özendirilmelidir.

74. Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler birçok durumda ekonomide geniş bir yer tutmaktadır ve Devletlerin bir yandan gereksiz idari yüklerden kaçınırken diğer yandan bu işletmelere çocuk haklarına nasıl saygı gösterecekleri ve ülkedeki yasalara nasıl uyacakları konusunda uygun rehberlik ve destek sağlamaları özellikle önemlidir. Devletler ayrıca, daha büyük şirketleri özendirerek bu şirketlerin küçük ve orta büyüklükteki işletmeler üzerindeki nüfuzlarını diğer zincirleri aracılığıyla çocuk haklarını güçlendirecek şekilde kullanmalarını sağlamalıdır.

D. Eşgüdüm ve izleme önlemleri

1. Eşgüdüm

75. Sözleşme'nin ve İhtiyari Protokollerinin eksiksiz uygulanması, hükümet kuruluşları ve bölümleri, bölgeselden merkezi olana kadar hükümetin farklı kademeleri arasında etkili ve çapraz eşgüdümü gerektirir.²⁶ Tipik olarak, ticari faaliyetler alanındaki politikalar ve uygulamalarla doğrudan ilgili birimler ve kuruluşlar, çocuk haklarından doğrudan sorumlu birimler ve kurumlardan ayrı olarak çalışmalarını yürütürler. Devletler, hükümete bağlı birimlerin, bu arada iş yaşamına ilişkin yasaları ve uygulamaları şekillendiren parlamenterlerin Devletin çocuk haklarıyla ilgili yükümlülüklerini bilmelerini sağlamalıdır. Bu kesimlerin, yasaları ve politikaları belirlerken; ekonomik, ticari ve yatırımlarla ilgili anlaşmalara girerken Sözleşme ile tam uyumlu olma açısından ilgili bilgilere, eğitime ve desteğe ihtiyaçları olabilir. Ulusal insan hakları kurumları, bir kısmı çocuk hakları, diğerleri de ticari yaşamla ilgili farklı hükümet birimlerini birbirine bağlayan katalizörler olarak bu alanda önemli bir rol oynayabilirler.

2. İzleme

76. Devletlerin, Sözleşme'ye ve İhtiyari Protokollerine yönelik, küresel faaliyetleri dahil olmak üzere ticari kuruluşlardan gelen ya da bu kuruluşların payı olan ihlalleri izleme yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülük, örnek olarak, aşağıda belirtilen yollardan yerine getirilebilir: sorunların tespitine ve

²⁵ Genel Sekreterin insan hakları, ulus ötesi şirketler ve diğer ticari kuruluşlar Özel Temsilcisinin raporu, John Ruggie, Ticari Faaliyetler ve İnsan Haklarına İlişkin Yönlendirici İlkeler: Birleşmiş Milletler "Koru, Saygı Göster ve Telafi Et" Çerçevesinin Uygulanması, A/HRC/17/31, yönlendirici ilke 31

²⁶ Genel yorum No. 5, paragraf 37.

politikaların belirlenmesine yararlı olacak verilerin toplanması; ihlallerin araştırılması; sivil toplum ve ulusal insan hakları kurumlarıyla bu alanda işbirliği yapılması ve çocuk hakları üzerindeki etkilerine ilişkin raporlar kullanılarak ticari kuruluşların belirli konularda sorumlu tutulmaları. Bu çalışmalarda özellikle ulusal insan hakları kurumlarının rolü olabilir; bu kuruluşlar örneğin ihlallere ilişkin şikayetlerin alınmasında, incelenmesinde ve arabuluculukta; büyük ölçekteki ihlaller söz konusu olduğunda kamu adına araştırmalar yapılmasında, çatışmalı durumlarda arabuluculuk işlevinde ve Sözleşme'ye uyumu sağlamak üzere yasal düzenlemelerin değerlendirilmesinde yerleri olabilir. Devletler, gerektiğinde ulusal insan hakları kurumlarının yasal görevlerinin alanını genişleterek çocuk hakları ve ticari kuruluşlar alanındaki çalışmalara bu yönden de destek olmalıdırlar.

77. Devletler Sözleşme'nin ve İhtiyari Protokollerinin uygulanmasına yönelik ulusal stratejiler ve planlar hazırlarken, ticari kuruluşların kendi faaliyet ve işlemlerinde çocuk haklarına saygı, bu hakları koruma ve gerçekleştirme açısından almaları gereken önlemlere açık atıfta bulunmalıdır. Devletler ayrıca, iş çevrelerinin faaliyet ve işlemlerinde Sözleşme'nin uygulanmasındaki ilerlemelerin izlenmesini de sağlamalıdır. Bu, hem çocuk hakları etki değerlendirmeleriyle içeriden hem de örneğin meclis komisyonları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları ve ulusal insan hakları kurumları ile işbirliği halinde gerçekleştirilebilir. İzlemede, ticari faaliyetlerin hakları üzerindeki etkilerinin doğrudan doğruya çocuklara sorulması da yer almalıdır. İstişare açısından, örneğin gençlik konseyleri ve parlamentoları, sosyal medya, okul konseyleri ve çocuk dernekleri gibi farklı mekanizmalar da kullanılabilir.

3. Çocuk hakları etki değerlendirmeleri

78. İş yaşamına ilişkin yasal düzenlemelerde ve politikalarda ve bunların hükümetin tüm kademelerinde yaşama geçirilmesinde çocuğun yüksek yararının birinci planda göz önünde tutulması, sürekli çocuk hakları etki değerlendirmelerini gerektirir. Bu değerlendirmeler sayesinde ticari yaşamla ilgili olarak önerilen herhangi bir politikanın, yasal düzenlemenin, yönetmeliğin, bütçenin ya da idari kararın çocuklar ve hakları üzerindeki etkileri öngörülebilir.²⁷ Bu değerlendirmelerle birlikte, yasaların, politikaların ve programların çocuk hakları üzerindeki etkileri izlenir ve değerlendirilir.

79. Çocuk hakları etki değerlendirmelerinde farklı yöntemler ve uygulamalar geliştirilebilir. Ancak bunların asgari olarak Sözleşme'nin ve İhtiyari Protokollerinin ortaya koyduğu çerçeveyi, ayrıca Komite tarafından açıklanan sonuç gözlemlerini ve genel yorumları kullanmaları gerekir. Devletler ticari yaşamla ilgili politikalar, yasal düzenlemeler ve idari uygulamalar konusunda daha kapsamlı etki değerlendirmeleri yaparken, bu değerlendirmelere Sözleşme'nin ve İhtiyari Protokollerinin öne çıkardığı genel ilkelerin temel oluşturmasını sağlamalı ve gündemdeki önlemlerin çocuklar üzerinde farklılaşabilecek etkilerini göz önünde bulundurmalıdır.²⁸

80. Çocuk hakları etki değerlendirmeleri belirli bir iş kolunun ya da sektörün faaliyetlerinden etkilenen tüm çocuklar üzerindeki etkilerin ele alınmasında kullanılabilir gibi, alınan önlemlerin belirli kategorilerdeki çocuklar üzerindeki farklı etkilerinin değerlendirilmesinde de içerebilir. Etkinin kendisinin değerlendirilmesi, çocuklardan, sivil toplumdaki ve uzmanlardan, ayrıca ilgili hükümet birimlerinden, akademik araştırmalardan ülkede ya da başka yerlerde belgelenmiş deneyimlerden gelen girdileri temel alabilir. Yapılacak analizler, yapılacak değişiklikler, alternatifler ve iyileştirmelerle ilgili önerilerle sonuçlanmalı ve bunlar kamuoyuyla paylaşılmalıdır.²⁹

81. Devlet, tarafsız ve bağımsız bir süreç için, değerlendirme sürecini yönetecek dış bir aktör tayinini düşünebilir. Bunun getireceği önemli avantajlar olabilir; ancak, nihai olarak sonuçtan sorumlu olacak Devletin, bu değerlendirmeyi üstlenen aktörün işin ehli, dürüst ve tarafsız olmasını sağlaması gerekir.

²⁷ Genel yorum No. 5, paragraf 45.

²⁸ Genel yorum No. 14, paragraf 99.

²⁹ Ibid.

E. Ortak çalışmaya ve farkındalık yaratmaya dönük önlemler

82. Sözleşme kapsamındaki yükümlülükleri üstlenen kurum Devlet olmakla birlikte, uygulama görevinin, iş dünyası, sivil toplum ve çocukların kendileri dahil olmak üzere toplumun tüm kesimleri tarafından üstlenilmesi gerekir. Komite Devletlere, tüm çocukları, aileleri ve çocuklara bakan kişileri bilgilendirmeye ve eğitmeye yönelik kapsamlı bir strateji geliştirip uygulamasını tavsiye eder. Bu strateji kapsamında, iş çevrelerinin nerede faaliyet gösteriyorlarsa orada çocuk haklarına saygılı olma sorumluluğu taşıdıkları vurgulanmalıdır. Bu amaçla yapılabilecekler arasında, örneğin, çocuk dostu ve yaşa uygun iletişim biçimleri, finansal duyarlılıkla ilgili eğitim sağlanması yer alabilir. Sözleşme ile ilgili eğitim ve farkındalık yaratma çalışmaları, ticari kuruluşları da hedef almalı, bu çalışmalarda çocukların hak sahipleri olarak konumu vurgulanmalı, Sözleşme'nin tüm hükümlerine saygı gösterilmesi özendirilmeli, çocuklara, özellikle de en güç ve dezavantajlı konumdakilere yönelik ayrımcı tutumlar sorgulanarak ortadan kaldırılmalıdır. Bu bağlamda medya, çocuklara ticari faaliyetler bağlamındaki hakları hakkında bilgi vermeye ve ticari kuruluşlara yönelik olarak da çocuk haklarına ilişkin sorumlulukları konusunda farkındalık yaratmaya özendirilmelidir.

83. Komite, Sözleşme hükümlerinin iş kuruluşları tarafından bilinmesini sağlamada ulusal insan hakları kurumlarından da yararlanılabileceğinin altını çizer. Bu bağlamda, örneğin iş çevreleri için örnek uygulama kılavuzları ve politikaları hazırlanabilir ve bunlar iş çevrelerinde yaygınlaştırılabilir.

84. Sivil toplumun, ticari faaliyetler bağlamında çocuk haklarının bağımsız biçimde korunmasında ve geliştirilmesinde kritik bir rolü vardır. Bu rol aşağıdaki hususları da içermektedir: ticari kuruluşları izleme ve sorgulama; çocukların adalete ve tazminata erişimlerini destekleme; çocuk hakları etki değerlendirmelerine katkıda bulunma ve çocuk haklarına saygı gösterme sorumlulukları konusunda ticari kuruluşlar arasında farkındalık yaratma. Devletler, faal ve canlı bir sivil toplum için gerekli koşulları sağlamalıdır. Bu kapsamda yapılması gerekenler: bağımsız sivil toplum kuruluşlarına, çocukların ve gençlerin örgütlerine, akademiye, ticaret ve sanayi odalarına, sendikalara, tüketici derneklerine ve mesleki kurullara destek ve bu kuruluşlarla aktif işbirliği. Devletler, bu kuruluşlara ve diğer bağımsız örgütlere müdahaleden kaçınmalı, bu kuruluşların çocuk hakları ve ticari yaşamla ilgili politikaların ve programların hazırlanmasına katılımını kolaylaştırmalıdır.

VII. Yaygınlaştırma

85. Komite Devletlere, bu genel yorumu parlamentolarda ve hükümet birimlerinde, ekonomik faaliyetlerle ilgili konularda görevli bakanlıklarda, dairelerde, belediye/yerel düzeydeki organlarda ve örneğin kalkınma yardımı kuruluşları ve deniz aşırı misyonlar gibi dış ülkelerde ticaret ve yatırımlardan sorumlu kuruluşlarda yaygınlaştırmalarını tavsiye etmektedir. Bu genel yorum ulus ötesi faaliyet gösterenler dahil ticari kuruluşlara, ayrıca küçük ve orta büyüklükteki işletmelerle kayıt dışı sektördeki aktörlere de dağıtılmalıdır. Genel yorumun yaygınlaştırılması ve genel yorumdan haberdar olmaları gereken kesimler arasında yargıçlar, avukatlar, hukuksal yardım sağlayanlar, öğretmenler, vasiler, sosyal çalışmacılar, özel veya kamusal sosyal yardım kurumlarında çalışanlar dahil çocuklarla birlikte ve çocuklar için faaliyette bulunanlar, ayrıca sivil toplum ve tüm çocuklar da yer almaktadır. Bunun sağlanması, belgenin çeşitli dillere tercümesini, erişilebilirliğinin sağlanmasını, çocuk dostu versiyonlarının hazırlanmasını, sonuçlarını ve en iyi nasıl uygulanabileceğini ortaya koymak üzere çalıştaylar ve seminerler düzenlenmesini ve ilgili personelin eğitiminde kullanılmasını gerektirmektedir.

86. Devletler, Komite'ye sundukları periyodik raporlarda, ticari kuruluşların ülkedeki ve duruma göre uluslararası plandaki faaliyetleri ve işlemleri bağlamında çocuk haklarına saygı duyulmasını, bu hakların korunmasını ve yaşama geçirilmesini sağlamada karşılaştıkları güçlükler ve bu konuda alınan önlemler konusunda bilgi vermelidirler.